

УДК 811.161.3

Д. А. Руклянский

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

**СУБСТАНТЫЎНАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ ЛЕКСІКА
Ў МОВЕ «ЛІСТОЎ» Ф. С. КМІТЫ-ЧАРНАБЫЛЬСКАГА**

Лексічны склад «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага ўяўляе сабой багаты і шматпланавы моўны матэрыял, які адлюстроўвае складаную структуру грамадска-палітычнай, эканамічнай, юрыдычнай, ваеннай і бытавой рэчаіснасці, што існавала на тэрыторыі Беларусі ў другой палове XVI ст. Мэта даследавання – вызначыць аб’ём, семантычныя і функцыянальныя характарыстыкі тэматычнай групы субстантыўных лексічных адзінак «Грамадска-палітычная лексіка» ў мове «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага (на матэрыяле публікацыі А. Ф. Коршунава).

У выніку даследавання ўстаноўлена, што субстантыўная грамадска-палітычная лексіка складае 32,7% ад агульнага фонду назоўнікаў, фарміруе ядро моўнай карціны свету Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага і размяжоўваецца на 11 лексічна-тэматычных груп: назвы аспектаў і рэалій службовай дзейнасці; назвы палітычна- і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак; назвы асоб па сацыяльным становішчы; назвы асоб па службовых абавязках; назвы аспектаў і рэалій знешнепалітычнай дзейнасці; назвы асоб па этнічнай прыналежнасці; назвы асоб па адміністрацыйных пасадах; назвы асоб па месцы жыхарства; назвы сімвалаў і атрыбутаў улады; назвы форм калектыўнага прыняцця рашэнняў; назвы легітымных форм каралеўскай улады. Субстантыўнай грамадска-палітычнай лексіцы ўласціва, па-першае, індывідуальна-аўтарская стылістычная дыферэнцыяцыя лексем, па-другое, выкарыстанне русізмаў, па-трэцяе, лексічныя інавацыі. Субстантыўная грамадска-палітычная лексіка выконвае ў «Лістах» не толькі інфармацыйную, але і экспрэсіўна-ацэначную функцыю, з’яўляецца эфектыўным моўным сродкам рытарычнага ўздзеяння, дазваляе Ф. С. Кміту-Чарнабыльскаму не толькі адэкватна інфармаваць аб з’явах тагачаснай палітычнай рэчаіснасці, але і даваць сваю ацэнку сацыяльным, палітычным і ваенным падзеям.

Перспектывай даследавання з’яўляецца вылучэнне, дыферэнцыяцыя і апісанне ўсіх іншых лексічна-тэматычных груп субстантыўных адзінак у «Лістах» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага, акрэсленне іх функцыянальнай ролі, моўна-стылістычных асаблівасцей і спецыфікі выкарыстання як рытарычнага сродку ў мове помніка.

Даследаванне выканана ў межах навуковага гранта Беларускага Рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў (праект Г25М-053 на 2025–2027 гг.).

Ключавыя словы: старабеларуская мова XVI ст., Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі, «Лісты», грамадска-палітычная лексіка, назоўнік, семантыка, функцыянаванне, русізм, інавацыя.

Для цытавання: Руклянский Д. А. Субстантыўная грамадска-палітычная лексіка ў мове «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2026. № 1 (303). С. 156–166.

DOI: 10.52065/2520-6729-2026-303-16.

D. A. Ruklyansky

Mogilev State A. Kuleshov University

**SUBSTANTIVE SOCIO-POLITICAL LEXICON IN THE LANGUAGE
OF THE “LETTERS” BY F. S. KMITA-CHERNOBYLSKY**

The lexical composition of the Letters by F. S. Kmita-Chernobylsky represents a rich and multi-faceted linguistic corpus, reflecting the complex socio-political, economic, legal, military, and everyday realities of the Belarusian territories in the second half of the 16th century. The aim of this study is to determine the scope, semantic and functional characteristics of the thematic group of substantive lexical units designated as “Socio-Political Lexicon” in the language of the “Letters” by F. S. Kmita-Chernobylsky (based on the edition published by A. F. Korshunov).

As a result of the study, it was found that the substantive Socio-political vocabulary accounts for 32.7% of the total stock of nouns, forms the core of the linguistic worldview of F. S. Kmita-Chernobylsky

and is divided into 11 lexical and thematic groups: names of aspects and realities of official activity; names of political and administrative-territorial units; names of persons by social status; names of persons by official duties; names of aspects and realities of foreign policy activities; names of persons by ethnicity; names of persons by administrative positions; names of persons by place of residence; names of symbols and attributes of power; names of forms of collective decision-making; names of legitimate forms of royal power. Substantive socio-political vocabulary in the Letters exhibits three key features: firstly, individual authorial stylistic differentiation of lexical items; secondly, the use of Russian borrowings (Russisms); and thirdly, lexical innovations. Beyond its informative function, this vocabulary serves an expressive-evaluative role, functioning as an effective linguistic tool for rhetorical impact. It enables F. S. Kmita-Charnabylski not only to accurately convey the phenomena of contemporary political reality but also to formulate his own assessments of social, political, and military events.

A promising direction for future research lies in identifying, differentiating, and systematically describing the remaining lexical-thematic groups of substantive units in the Letters by F. S. Kmita-Charnabylski, outlining their functional roles, linguistic and stylistic features, and their specific application as rhetorical devices in the language of this historical text.

The research was carried out within the framework of a scientific grant from the Belarusian Republican Foundation for Basic Research (project G25M-053 for 2025–2027).

Keywords: Old Belarusian language of the XVI century, F. S. Kmita-Chernobytsky, “Letters”, socio-political vocabulary, noun, semantics, functioning, Russism, innovation.

For citation: Ruklyansky D. A. Substantive socio-political lexicon in the language of the “Letters” by F. S. Kmita-Chernobytsky. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2026, no. 1 (303), pp. 156–166 (In Belarusian).

DOI: 10.52065/2520-6729-2026-303-16.

Уводзіны. Асаблівасці мовы «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага абумоўлены, першае, сацыяльным становішчам, службовымі абавязкамі і абставінамі жыцця іх аўтара як даволі значнай гістарычнай асобы, а па-другое, спецыфікай афіцыйнай пісьмовай камунікацыі і паўсядзённай маўленчай практыкі, а таксама геапалітычнымі і сацыякультурнымі рэаліямі Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага ў другой палове XVI ст. З гэтай прычыны лексічныя адзінкі ў мове «Лістоў» адлюстроўваюць даволі складаную структуру тагачаснай грамадска-палітычнай, юрыдычнай, ваеннай, эканамічнай, сацыяльна-культурнай і побытавай рэчаіснасці. Таму актуальным пры апісанні лексікі помніка бачыцца зварот да яе прадметна-тэматычнай класіфікацыі, што дазваляе прасачыць, якім чынам і ў якой ступені ў лексічным складзе «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага адлюстравана катэгарызацыя навакольнага свету ў праекцыі на грамадскія і палітычныя рэаліі другой паловы XVI ст. і іх аўтарскую інтэрпрэтацыю.

Тэматычная разнастайнасць лексікі асобных пісьмовых помнікаў на старабеларускай мове ў XVI ст. дастаткова падрабязна апісана ў работах Ю. Ф. Мацкевіч [1], М. М. Закар’ян [2] і М. А. Новіка [3] на матэрыяле «Статутаў Вялікага Княства Літоўскага» 1529 і 1588 гг., а таксама Н. В. Паляшчук [4] на матэрыяле «Трыбунала абывацелям Вялікага Княства Літоўскага» 1588 г. Тэматычная класіфікацыя лексічных адзінак у старабеларускай мове дастаткова поўна прадстаўлена ў манаграфіі «Лексіка старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы XIV–XVI ст.» І. У. Будзько, А. М. Булькі, Н. В. Паляшчук, Э. В. Ярмоленка [5]. Аналіз і абагульненне вынікаў і перспектывы вывучэння тэматычных груп лексічных адзінак у старабеларускай мове зроблены І. У. Будзько [6]. Аднак тэматычныя групы лексічных адзінак у мове «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага спецыяльна ніколі не вывучаліся.

Мэта даследавання – вызначыць аб’ём, асноўныя семантычныя і функцыянальныя характарыстыкі тэматычнай групы «Грамадска-палітычная лексіка» ў мове «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага.

Матэрыялам для даследавання паслужылі тэксты «Лістоў», падрыхтаваныя да публікацыі А. Ф. Коршунавым у выданні «Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці» (1975) [7, с. 41–103]. Лексічная семантыка слоў вызначалася паводле даведніка «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» (1982–2017) [8]. З улікам таго, што «Лісты» ствараліся ва ўмовах

геапалітычнай і культурна-моўнай блізкасці да Маскоўскай дзяржавы, а іх аўтар знаходзіўся ў пастаянным кантакце з прадстаўнікамі рускамоўнага асяроддзя, у тых выпадках, калі патрабавалася ўдакладненне этымалогіі або значэння асобных лексем, выкарыстоўваюцца даведнік па старажытнарускай мове «Словарь русского языка XI–XVII вв.» (1975–2019) [9]. Гэта дазволіла выявіць і апісаць рускамоўныя запазычанні, калькі і з’явы інтэрферэнцыі ў складзе лексічных адзінак мовы «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага.

Метады даследавання – дыяхранічны аналіз, семантычны аналіз, аналіз слоўнікавых дэфініцый, кантэкстуальны аналіз, гістарычна-этымалагічны аналіз, колькасны аналіз.

Асноўная частка. Даследаванне паказала, што ў мове «Лістоў» ужываецца 663 назоўнікі, з якіх 535 агульных, а 128 – уласных. Пры гэтым лексічна-семантычны аналіз рэлевантны ў дачыненні толькі да агульных назоўнікаў, якія фарміруюць аснову лексічнага складу помніка, адлюстроўваюць ключавыя сферы тагачаснай рэчаіснасці (служба, эканоміка, права, побыт і інш.).

Адной з найбольш аб’ёмных і семантычна насычаных лексічна-тэматычных груп у мове «Лістоў» з’яўляецца субстантыўная грамадска-палітычная лексіка (32,7% у складзе агульных назоўнікаў), якая адлюстроўвае іерархічную структуру ўлады, адміністрацыйныя механізмы і знешнепалітычныя рэаліі Вялікага Княства Літоўскага ў другой палове XVI ст. Аналіз гэтай лексікі дазваляе рэканструяваць не толькі інстытуцыйныя асновы дзяржаўнасці тых часоў, але і светапогляд Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага як прадстаўніка шляхецкай эліты, што займаў пасаду аршанскага старосты і знаходзіўся ў службовым узаемадзеянні з цэнтральнымі органамі ўлады Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага.

Семантычны аналіз субстантыўнай грамадска-палітычнай лексікі паказаў, што яна размяжоўваецца на 11 лексічна-тэматычных падгруп. Іх колькасныя параметры дазваляюць вызначыць прыярытэтныя для Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага грамадска-палітычныя сферы, асноўныя рэаліі яго службовай дзейнасці, спецыфіку іх разумення ў межах індывідуальнай карціны свету аўтара «Лістоў».

1. Назвы аспектаў і рэалій службовай дзейнасці (30,2%). У межах гэтай лексічна-тэматычнай падгрупы аб’ядноўваюцца назвы разнастайных відаў дзейнасці, якія адлюстроўваюць адміністрацыйныя, ваенныя і камунікацыйныя функцыі службовай асобы (у тым ліку і самога Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага ў межах абавязкаў дзяржаўнай службы), напр.: **задержыване** (ад **задерживати**) ‘прымушаць застацца на пэўны час’ (Л 21, тут і далей Л – Ліст), **зачепка** ‘перашкода, заміна, затрымка’ (Л 15), **обварунокъ** ‘умацаванне’ (Л 23), **отправа** ‘адбыццё, адпраўка’ (Л 23), **отъехане** (ад **отъехати**) ‘паехаць куды-н., пакінуць пэўнае месца’ (Л 19), **пересылка** ‘зносіны праз спецыяльна пасыланых асоб (перагаворы, перапіска)’ (Л 23), **повинность** ‘абавязак’ (Л 13), **послуга** ‘служба; выкананне ваенных і службовых абавязкаў’ (Л 23), **посылка** ‘пасыланне’ (Л 6), **сторожа** ‘ахоўванне, вартаванне’ (Л 19) і інш.

Паказальным у гэтай лексічна-тэматычнай падгрупе з’яўляецца дыферэнцаванае ўжыванне слоў **посылка** і **пересылка**, што сведчыць аб высокай ступені тэрміналагізацыі лексічных адзінак у мове Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага. Пры гэтым у гістарычным слоўніку беларускай мовы няма слова **пересылка**, зафіксавана толькі слова **посылка** [8, в. 27, с. 251 – тут і далей в. – выпуск].

Слова **посылка** ўжываецца ў «Лістах» у шырокім і абагульненым значэнні, звязаным з матэрыяльнымі і эканамічнымі аспектамі адпраўкі, напр.: «Только тое, милостивый государю, рачте милостиве обачить, где мене так убогого, недостаточного слуги государского и в(ашей) м(илости), на тое ставати может, абым убогую маетностию моею, при тых границах мешкаючи, тые вси панства закладати и опатровати убозством своим на таковыя потребности мог и до тых далеких панств **посылкою**, што ме, слуги в(ашей) м(илости), коштует?» (Л 6). У гэтым кантэксце акцэнт зроблены на выдатках, рэсурсах і цяжару абавязкаў, якія ўскладаліся на Ф. С. Кміту-Чарнабыльскага.

У сваю чаргу, слова **пересылка**, наадварот, выкарыстоўваецца ў вузкім і спецыялізаваным значэнні, абазначае не адпраўку як адзінкавае дзеянне, а складаны шматэтапны

працэс перадачы інфармацыі, звязаны з яе палітычнай значнасцю і адказнасцю за яе своечасовую адпраўку і дастаўку, напр.: «О том теж особливе рачте, в(аши) м(илости) панове, обмышливать, чым мне, слуге в(аших) м(илостей), так великоважные послуги и **пересылки** опатровать, которых прыходит час не только в тыдень, але и на день колькокротъ выслать, хочечы справне, беспечне, а не заспале, в(аших) м(илостей), панов моих милостивых, во всем ведомых учинить? Также и шпегі, чым пренаймавать?» (Л 23). Як можна бачыць, слова **пересылка** ў гэтым кантэксце мае значэнне арганізаванай, часта тэрміновай камунікацыі, для якой характэрны рызыка і кантроль.

У старажытнарускай мове слова **пересылка** абазначае ‘зносіны праз спецыяльна пасыланых асоб (перагаворы, перапіску)’ [9, в. 14, с. 296]. На гэтай падставе можна зрабіць выснову, што ў «Лістах» гэта слова – іншамоўнае запазычанне (русізм). Запазычанні са старажытнарускай мовы не выпадковасць (як будзе паказана далей), а замацэваны вынік кантактавання дзвюх моў на памежжы Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскага царства (Аршанскага староства, на чале якога стаяў Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі, і Смаленскага княства).

Можна меркаваць, што аўтар «Лістоў», які не адзін раз сутыкаўся з пісьмовай камунікацыяй на старажытнарускай мове і дастаткова добра ведаў тэрміналогію адміністрацыйнай практыкі ў Маскоўскім царстве, свядома выкарыстоўвае іншамоўны тэрмін **пересылка** для дакладнага абазначэння такой сістэмы камунікацыі, якую ён не можа перадаць на старабеларускай мове з дапамогай слова **посылка**.

Такім чынам, ужыванне слова **пересылка** замест **посылка** мэтазгодна разглядаць не як выпадковую лексічную варыяцыю, заснаваную на запазычанні са старажытнарускай мовы, а як свядомую аўтарскую лексічную інавацыю. Гэта сведчыць не толькі аб іншамоўным уплыве на лексічным узроўні мовы «Лістоў», але і аб мэтанакіраваным узбагачэнні тэрміналагічнай падсістэмы старабеларускай мовы.

2. Назвы палітычна- і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак (16%). Даostatкова вялікая колькасная прадстаўленасць лексічна-тэматычнай падгрупы абумоўлена тым, што змест «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага мае справаздачна-выведвальны характар, у іх апісваюцца перамяшчэнні маскоўскага цара, ваенныя дзеянні і сітуацыі ў розных населеных пунктах на памежнай тэрыторыі. Менавіта гэта з’яўляецца асноўнай прычынай рэгулярнага выкарыстання дэталізаванай тэрміналогіі для дакладнага абазначэння геапалітычнай карты і яе адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу, напр.: **влость (волость)** ‘воласць’ (Л 9), **городь** ‘горад, буйны населены пункт’ (Л 20), **земля** ‘краіна, дзяржава’ (Л 2), **княжество** ‘тэрыторыя, падуладная князю’ (Л 1), **королевство (кролевство)** (Л 12), **край** ‘зямля, вобласць’ (Л 1), **панство** ‘дзяржава, краіна; княства’ (Л 6), **слобода (слабода)** ‘пасёлак, жыхары якога не былі прыгоннымі’ (Л 1), **староство** ‘адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка, якой кіраваў староста’ (Л 1), **царство** ‘дзяржава, якой кіруе цар’ (Л 1) і інш.

3. Назвы асоб на сацыяльным становішчы (12%). Дадзеная лексічна-тэматычная падгрупа аб’ядноўвае словы, якія абазначаюць статусныя катэгорыі асоб як афіцыйна, так і неафіцыйна замацаваныя ў сацыяльнай іерархіі Вялікага Княства Літоўскага. У словах такога кшталту адлюстраваны і вертыкаль улады, і асабістая залежнасць ад высокапастаўленых асоб, напр.: **бенкарть** ‘пазашлюбнае дзіця’ (*лаяльнае адценне*) (Л 19), **владыка** ‘гаспадар’ (Л 15), **государиня** ‘жонка гасудара’ (Л 19), **государь (государь)** ‘гасудар, галава манархічнай дзяржавы’ (Л 3), **королевая** ‘каралева’ (Л 21), **подданный** ‘асоба, якая знаходзіцца ў палітычнай падпарадкаванасці, у падданстве ў якога-н. уладыкі (князя, караля і пад.)’ (Л 27), **рыцерь** ‘рыцар’ (Л 19), **смердь** ‘нязнатны чалавек; чалавек з проста-народдзя’ (*лаяльнае адценне*) (Л 19); **сирота** (Л 13); **царь** ‘уладар, гасудар’ (Л 7), **царевичь** (Л 12) і інш.

Даволі паказальным выпадкам пашырэння лексічнага значэння асобных адзінак у гэтай падгрупе з’яўляецца ўжыванне слоў **бенкарть** і **смердь**. Паводле старабеларускіх пісьмоўных крыніц XVI ст., слова **бенкарть** абазначае незаконанароджанага чалавека (як дзіця,

так і дарослага), што пацвярджаецца ў юрыдычных тэкстах, дзе вызначаецца прававы статус такіх асоб, напр.: «дети... предся за **бэнкарты** мають быт поличонь» (Ст. 1566, 34) [8, в. 1, с. 276]. У рэлігійных тэкстах слова **бэнкарць** набывае дадатковую канатацыю сацыяльнай і рэлігійнай маргінальнасці, напр.: «резанцом **бэнкартом** и иновѣрцем в дом божи^с не ходит» (Біблія, 226) [8, в. 1, с. 276]. У мове «Лістоў» **бэнкарць** сустракаецца ў кантэксце: «Дись о том добре мови, а ютро смердом, **бэнкартом** зове!» (Л 19). Тут слова **бэнкарць** не звязана з паходжаннем, а выкарыстоўваецца як абразлівае абазначэнне, як паказчык нізкага сацыяльнага статусу, як сімвал крайняга прыніжэння з боку таго, хто мае ўладу.

Слова **смердзь** у старабеларускіх пісьмовых крыніцах XVI ст. абазначае чалавека з прастанароддзя, а ў пераносным значэнні – каб прынізіць сацыяльны статус чалавека, напр.: «Богуфаль Дорошкевичь ку чти моей приганиль и **смердомь** и холопомь мене назваль» (АВК, XXI, 23, 1555) [8, в. 31, с. 478].

У «Лістах» гэта слова ўжываецца са значэннем прыніжэння, пагарды, напр.: «**смердом**, бэнкартом зове» (Л 19), таму што гаворка ідзе не аб селяніне як прадстаўніку адпаведнага саслоўя, а аб людзях, якія раней знаходзіліся ў пашане, але страцілі свой высокі сацыяльны статус, цяпер іх можна зневажаць.

Такім чынам, Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі ў «Лістах» выкарыстоўвае словы **бэнкарць** і **смердзь** як сінонімы ў іх пераносных значэннях, тым самым надае слову **бэнкарць** новы сэнс, не зафіксаваны ў гістарычным слоўніку. Аўтар «Лістоў» свядома ўжывае адначасова абодва сацыяльныя тэрміны ў іх пераносных значэннях, каб выказаць сваю пагарду да тых людзей, каго нельга, на яго думку, назваць годным чалавекам, хто страціў вернасць службоваму абавязку. Выкарыстанне абодвух слоў з'яўляецца не толькі адлюстраваннем сацыяльнай няроўнасці, але і рытарычным прыёмам, які накіраваны на выкрыццё карупцыі ва ўладзе, з'яўляецца свайго роду заклікам да аднаўлення справядлівасці.

4. Назвы асоб па службовых абавязках (10,3%). У склад гэтай лексічна-тэматычнай падгрупы ўваходзяць назвы паводле службовых функцый асоб у адміністрацыйнай, ваеннай і дыпламатычнай сістэме Вялікага Княства Літоўскага, дзе іх статус вызначаецца не толькі саслоўнай прыналежнасцю, але і характарам ускладзеных на іх абавязкаў, напр.: **вожь** 'правадыр' (Л 8), **гонець** (Л 16), **гончыкь** (Л 29), **жылець** 'той, хто знаходзіцца на службе пры кім-н.' (Л 8), **посланець** 'пасланец, давераная асоба' (Л 21), **посланникь** 'пасланец, давераная асоба' (Л 21), **проставщикь** 'службовая асоба' (Л 5), **слуга** 'слуга' (Л 1), **службникь** 'слуга' (Л 3), **хлопець** 'слуга' (Л 5).

Сімтаматычна, што ў «Лістах» мае месца строга дыферэнцаванае ўжыванне слоў **гонець**, **посланець** і **посланникь** у адносінах да адной і той жа асобы – Фёдара Елізарава Ялчанинава – прадстаўніка рускага дваранства і палкавога ваяводы, у той час як для абазначэння другога, менш значнага пасланца выкарыстоўваецца слова **гончыкь**.

У гістарычным слоўніку словы **гонець**, **посланникь** і **посланець** зафіксаваны як назвы асоб, адпраўленых з весткамі ці даручэннем [8, в. 7, с. 57; в. 27, с. 110, 111], а слова **гончыкь** з'яўляецца памяншальнай формай **гонець** з тым жа значэннем [8, в. 7, с. 61]. Усе згаданыя словы з'яўляюцца сінонімамі, аднак у мове «Лістоў» яны выкарыстоўваюцца ў розным сэнсе, каб падкрэсліць розніцу ў статусе тых, каго яны называюць.

Так, у «Лістах», калі згадваецца Фёдар Елізараў Ялчанинаў, для вызначэння яго статусу дзяржаўнай асобы заўсёды выкарыстоўваюцца тры розныя, але раўназначныя па значэнні словы, напр.: «Даю ведать в(ашей) п(анской) вельможности, иж **гонец** князя великого московского Федор Елизаров сын Елчанинов овде до Оршы в неделю июня тридцатого при-шол» (Л 16); «А тепер я сему **посланнику** государя твоего, Федору Елчанинову, отправки надеюсе бордзое, естли государ е(го) м(илость) наш в том королевстве своем французском всхочет поосмотретса, а не будет се zde бордзо. Ино паном радам их м(илостям) розкажет его отпривити, мешканя ему долгого не будет, а нужы ему нет» (Л 21); «**Посланьцу** своему Елизарову розказал кроля чекать бы с цалы рок» (Л 26). Для аўтара «Лістоў» усе гэтыя словы з'яўляюцца сінонімамі, азначаюць дыпламатычны статус дзяржаўнага пасланца і выкарыстоўваюцца як варыянты назвы аднаго і таго высокага рангу службовай асобы.

У сваю чаргу, слова **гоньчыкь** ужываецца Ф. С. Кмітам-Чарнабыльскім для абазначэння службовай асобы ніжэйшага рангу ў іерархіі дапламатычных статусаў – таго, чья місія складаецца ў дастаўцы дадатковых вестак або ў суправаджэнні асноўнага пасланца, напр.: «сегодня, у середу, сентября 22, скоро по выеханю посланьцов е(го) кор(олевской) м(илости) пана Балтромея Завадзкого, а при бытности **гоньчыка** князя великого – Петра Довидова, который до посланника государя своего – Федора Елизарьева Елчанинова идет» (Л 29). Слова **гоньчыкь** ніколі не ўжываецца ў дачыненні да Фёдара Елізарава Ялчанінава. Такі лексічны выбар, з аднаго боку, дэманструе тонкае разуменне аўтарам «Лістоў» службовай іерархіі, павагу да афіцыйнага статусу і імкненне дакладна перадаць градацыю службовых абавязкаў у афіцыйнай перапісцы (**гонець, посланець, посланникь** ужываюцца як назвы высокапастаўленага прадстаўніка маскоўскага цара, у той час як **гоньчыкь** выкарыстоўваецца толькі для абазначэння асобы, якая выконвае дапаможную функцыю ў дыпламатычных зносінах), а па-другое, мае ўласна лінгвістычную значнасць – паказвае на яскравую семантычную дыферэнцыяцыю слоў **гонець** і **гоньчыкь**, калі апошняе слова ўжо ў другой палове XVI ст. набыло, акрамя адцення памяншальнасці, яшчэ адно, ужо самастойнае значэнне – ‘другая па статусе службовая асоба ў дыпламатычных зносінах’ (у якім і ўжываецца ў «Лістах»).

Важным у гістарычна-лінгвістычным плане з’яўляецца і ўжыванне слова **проставщикь**, якое сустракаецца толькі ў «Лістах» і не зафіксавана ў іншых пісьмовых помніках старабеларускай мовы. У гістарычным слоўніку адзіным ілюстрацыйным прыкладам ужывання дадзенага слова з’яўляецца цытата з «Лістоў» (паводле рускамоўнай публікацыі помніка), а яго значэнне тлумачыцца як ‘службовая асоба’ [8, в. 28, с. 468]. Такая семантызацыя з’яўляецца, на наш погляд, вельмі агульнай і не адпавядае рэальнаму значэнню слова **проставщикь** у мове пісьмовага помніка. У гэтай сувязі вельмі паказальна, што П. Ф. Крапівін у грунтоўнай працы, прысвечанай апісанню лексічнага складу «Лістоў», пакінуў гэтае слова без тлумачэння, толькі адзначыў адсутнасць паралелей у іншых старабеларускіх пісьмовых крыніцах [10, с. 243].

Ключом да рэканструкцыі значэння слова **проставщикь** можа паслужыць яго параўнанне з даволі распаўсюджаным і полісемантычным словам **проставъ / прыставъ**, якое дастаткова шырока ўжывалася як у старабеларускіх, так і ў старажытнарускіх пісьмовых помніках другой паловы XVI ст. Так, у старабеларускай мове **проставъ / прыставъ** мае значэнні: «1. Наглядчык. 2. Ахоўнік, вартаўнік. 3. Начальнік, правіцель. 4. Прыстаўлены выхавецель» [8, в. 28, с. 468]. У сваю чаргу, у старажытнаруускай мове слова **проставъ** мае наступныя значэнні: «1. Той, хто прыстаўлены да каго-, чаго-н. для нагляду, каравула, варты, дапамогі. 2. Службовая асоба ў судзе, асноўным абавязкам якой быў выклік адказчыка, сведак у суд. 3. Судова-адміністрацыйная пасада ў Старажытнай Русі; чыноўнік, які займаў гэтую пасаду. 4. Ганец. 5. Царскі намеснік, кіраўнік» [9, в. 20, с. 27].

Мэтазгодна лічыць, што **проставщикь** – гэта вытворнае ад **проставъ** з дапамогай суфікса **-щикь**, які служыць для абазначэння асоб па родзе заняткаў і часта надае лексічнаму значэнню дэрывата адценне ‘нізавы выканаўца’. Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі ўжывае ў «Лістах» словы і **проставъ**, і **проставщикь**, але ў розных значэннях.

Так, **проставъ** – гэта назва службовай асобы, якую аўтар «Лістоў» павінен высялаць для забеспячэння бяспекі пасланцоў і ганцоў у Маскоўскае царства з даручэннямі кіраўнікоў Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага, што адпавядае аднаму са значэнняў слова **проставъ** (паводле гістарычных слоўнікаў, другому значэнню ў старабеларускай мове і першаму значэнню ў старажытнаруускай мове). Тут назіраецца семантычнае звужэнне, пры якім назва **проставъ** замацоўваецца за асобай, што мае службовую функцыю суправаджэння іншых службовых асоб (на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага на шляху да мяжы з Маскоўскім царствам).

У сваю чаргу, слова **проставщикь** у мове «Лістоў» ужываецца ў аднатыпных кантэкстах, напр.: «По высланю до вашей панской милости отсюль з Оршы того хлопца моего

Лосятинского сегодня, у во вторник, марта второго, прислал до мене з заграничья шпег мой на имя Кузьма Труба посланца своего, даючи знать, иж на днех теперешних блиско прошлых люду московского немалые, де, войска до Смоленска прибыли, а людей пограничных из сел от границ **приставщики** выгоняют до Смоленска и острог, де, новый мощный в Смоленску почали робить <...> Потом, скоро по отправе тех шпегов, того ж дня, у вторник, марта второго ж, другой шпег мой з другое стороны, з рубежа ж смоленского, на имя Юрко Желожковец дал знать тыми ж словы, иж, де, з Смоленска **приставщики** смоленские – не ведати, што тому за причина – людей всих з сел з заграничья до Смоленска выгоняют» (Л 5). Тут Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі паведамляе аб тых службовых асобах, якія выконваюць загад маскоўскай улады і гвалтоўна перамяшчаюць памежнае насельніцтва. Гэта не суправаджэнне, а прымусовае дзеянне, звязанае з перасяленнем асоб ва ўмовах ваеннай пагрозы. Такія абставіны дазваляюць інтэрпрэтаваць **приставщикъ** як назву нізавой службовай асобы маскоўскай адміністрацыі. Дадзеная службовая асоба адказвала за прымусовае перамяшчэнне насельніцтва і забеспячэнне парадку на тэрыторыях, памежных з Вялікім Княствам Літоўскім. Семантычная афарбоўка слова **приставщикъ** у «Лістах» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага адмоўная, што адлюстроўвае яго ўспрыманне маскоўскіх метадаў кіравання як жорсткіх і агрэсіўных.

Як бачым, адрозненні паміж **приставъ** і **приставщикъ** у «Лістах» заключаюцца ў тым, што першае слова абазначае назву службовай асобы, якую сам Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі высыліў для суправаджэння іншых службовых асоб, а другое слова выкарыстоўваецца як назва нізавой службовай асобы, якая дзейнічала ад імя яго палітычнага праціўніка, Маскоўскага царства, і выконвала рэпрэсіўныя функцыі.

Такім чынам, слова **приставщикъ** з’яўляецца лексічнай інавацыяй Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага, якая ўзнікла словаўтваральным шляхам з дапамогай марфемы **-щикъ** з мэтай намінацыі новай рэаліі – катэгорыі нізавых чыноўнікаў маскоўскай адміністрацыі, якія выконвалі рэпрэсіўную функцыю на мяжы Маскоўскага царства і Вялікага Княства Літоўскага. Аргументам на карысць семантычнай дыферэнцыяцыі слоў **приставъ** і **приставщикъ** з’яўляецца апісанне тых дзеянняў, якія ажыццяўлялі асобы, што называюцца ў «Лістах» **приставщикъ**, і яскрава гвалтоўнага іх характару, што адлюстроўваецца дзеясловам **выгоняти** («людей пограничных из сел от границ **приставщики** выгоняют до Смоленска»). Такія службовыя абавязкі не адпавядалі суправаджальна-ахоўнай функцыі прыставаў, але цалкам упісваліся ў практыку цэнтралізаванай палітыкі Маскоўскага царства, улады якога імкнуліся да ўмацавання памежных зямель. Перадача звестак пра такую ўнутраную палітыку маскоўскай адміністрацыі і асабліваці яе рэалізацыі на памежжы Вялікага Княства Літоўскага запатрабавала ад аўтара «Лістоў» новых намінацыйных сродкаў.

5. Назвы аспектаў і рэалій знешнепалітычнай дзейнасці (7,4%). Лексічна-тэматычную падгрупу ўтвараюць словы, якія абазначаюць дыпламатычныя працэдурны і міжнародныя пагадненні, узаемаадносіны паміж дзяржавамі, напр.: **миръ** ‘адсутнасць вайны’ (Л 1), **перемирье** (**перемирие**) ‘перамір’е’ (Л 3), **поздровене** ‘прывітанне з пажаданнем здароўя’ (Л 9), **пожытё** ‘мірнае суіснаванне’ (Л 23), **покой** ‘мір’ (Л 1), **посельство** (**посольство**) ‘пасольская дзейнасць’ (Л 7), **привитание** ‘добразычлівая, дружалюбная сустрэча’ (Л 18), **постановене** ‘дамова’ (Л 18), **уния** ‘аб’яднанне дзяржаў, саюз дзяржаў’ (Л 4) і інш. Наяўнасць лексікі такога кшталту адлюстроўвае пільную ўвагу аўтара «Лістоў» да форм і актуальнага стану міждзяржаўных адносін.

6. Назвы асоб па этнічнай прыналежнасці (6,9%). Гэта лексічна-тэматычная падгрупа ўключае этнонімы, якія абазначаюць назвы розных народаў і іх прадстаўнікоў, што згадваюцца Ф. С. Кмітам-Чарнабыльскім пры перадачы інфармацыі аб палітычных, ваенных і дыпламатычных падзеях на ўсходняй мяжы Вялікага Княства Літоўскага, напр.: **литвинь** ‘прадстаўнік этнічнай Літвы’ (Л 19), **ляхъ** ‘паляк’ (Л 19), **нагаецъ** ‘нагаец’ (Л 1), **немецъ** (Л 23), **татаринь** (Л 1), **французъ** (Л 19), **черемиса** ‘чараміс’ (Л 1), **шведъ** (Л 9). Трэба адзначыць, што Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі не ўступаў у асабістыя кантакты з прадстаўнікамі гэтых народаў, а толькі фіксаваў іх у «Лістах» як суб’ектаў палітычнай і ваеннай дзейнасці, звесткі аб якіх паступалі да яго з розных крыніц. Разнастайныя этнонімы адлюстроўваюць

не толькі шматнацыянальны характар тагачаснай геапалітычнай сітуацыі, якая склалася вакол Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага, яны дазваляюць ствараць Ф. С. Кміту-Чарнабыльскаму аб'ектыўны і дакладны вобраз поліэтнічнага знешняга свету.

7. Назвы асоб на адміністрацыйных пасадах (6,9%). Лексічна-тэматычная падгрупа аб'ядноўвае назвы розных службовых пасадаў, якія адлюстроўваюць структуру цэнтральнага і мясцовага кіравання, у тым ліку ваенныя, фінансавыя і канцылярскія пасады. Падгрупу складаюць як найвышэйшыя дзяржаўныя, так і рэгіянальныя кіраўніцкія пасады, напр.: **воевода** 'начальнік горада і гарадской акругі' (Л 8), **канцлер** 'канцлер, кіраўнік дзяржаўнай канцылярыі, які выконваў функцыі міністра ўнутраных і замежных спраў' (Л 16), **каштэльнік** 'галоўны ваенны кіраўнік горада і павета; каштэлян, які выконваў таксама паліцэйска-судовыя функцыі' (Л 10), **маршалок** 'міністр пры каралеўскім двары' (Л 13), **наместнік** 'асоба, якая замяшчае каго-н.' (Л 15), **подскарбі** 'хавальнік дзяржаўнай казны' (Л 10), **подстаростий (подстаросьций)** 'намеснік старосты' (Л 8), **посоль** 'пасол, дыпламатычны прадстаўнік, пасланы ў іншую дзяржаву з пэўнай місіяй' (Л 7), **сенатор** (Л 13), **староста** 'староста, службовая асоба, якая ўзначальвала адміністрацыю павета або ваяводства' (Л 1) і інш. Ужыванне ў «Лістах» назваў разнастайных адміністрацыйных пасадаў сведчыць аб рэгулярных зносінах Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага як арашанскага старосты амаль з усімі катэгорыямі службовых асоб на розных узроўнях дзяржаўнай улады.

8. Назвы асоб на месцы жыхарства (4%). Гэту лексічна-тэматычную падгрупу ўтвараюць адзінкі, якія ідэнтыфікуюць індывідаў паводле іх сталага пражывання на пэўнай тэрыторыі або ў межах пэўнага населенага пункта, напр.: **волошанин** 'жыхар воласці' (Л 8), **мешанин** 'жыхар горада' (Л 9), **обователь (обыватель)** 'насельнік, жыхар пэўнай мясцовасці' (Л 17), **овручанин** 'жыхары Оўруча' (Л 4), **чужоземець** 'чужаземець' (Л 15), **суседь** 'той, хто жыве поблізу каго-н. або побач з кім-н.' (Л 13) і інш. Такая лексіка адлюстроўвае ў «Лістах» адміністрацыйную і геаграфічную дыферэнцыяцыю насельніцтва ў карціне свету Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага.

9. Назвы сімвалаў і атрыбутаў улады (2,9%). Лексічна-тэматычная падгрупа ўключае словы, звязаныя з сімваламі дзяржаўнасці і каралеўскай улады. Сукупнасць такіх адзінак адлюстроўвае комплекс уяўленняў Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага аб сімвалічных і матэрыяльных асновах дзяржаўнасці, напр.: **казна** 'грошы і іншая маёмасць, якая належала князю, царкве, дзяржаве' (Л 1), **коруна** 'каштоўны галаўны ўбор, карона' (Л 9), **скарбь** 'склад, месца захоўвання карысных рэчаў' (Л 9), **столица** 'tron, прастол' (Л 3), **тытуль** 'тытул, званне' (Л 5) і інш. Найбольшую цікавасць у лексічна-тэматычнай падгрупе выклікаюць словы **коруна** і **столица**.

Так, асабліваю значнасць набывае ўжыванне слова **коруна** ў кантэксце паведамлення ў адным з лістоў пра набыццё маскоўскім царом Іванам Грозным кароны, прывезенай з Англіі: «...с кролевства англійскаго привезена князю великому **коруна** так коштовная, за которую шацовано по двакрыть сто тысяч рублей и тридцать тысяч рублей. А ест, де, так высока, мало не локоть, которое коруны самое они видеть на голове не могли, але тот Алексей видел ее в скарбе князя великого в форме и вказал ми тое формы меру, мало не полтора локтя» (Л 9). Даследчыкі лічаць, што згаданая Ф. С. Кмітам-Чарнабыльскім карона з'яўляецца на самой справе т. зв. «Астраханскай шапкай» – сімвалам далучэння Астраханскага ханства да Маскоўскага царства ў 1556 г. [11, с. 106].

Паказальна, што Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі, нягледзячы на наяўнасць у літоўска-польскай канцылярскай традыцыі агульнай для абедзвюх моў формы слова (старабеларускага **корона** і старопольскага **korona** ад лацінскага **corōna**), аддае перавагу форме **коруна**, якая адпавядае старажытнарускаму **коруна** (што ўзыходзіць да той жа лацінскай асновы). Такі лексічны выбар невыпадковы, ён сведчыць аб свядомай моўнай стратэгіі аўтара «Лістоў» максімальна захоўваць моўную адэкватнасць пры апісанні вышэйшых атрыбутаў улады іншых дзяржаў. Выкарыстанне старарускай лексічнай формы, па-першае, паказвае на імкненне дакладна перадаць палітычную і культурную спецыфіку падзей, а па-другое, з'яўляецца фармальным маркерам палітычнай, этнічнай і культурнай самаідэнтыфікацыі арашанскага

старосты, для якога, відаць, прынцыпова недапушчальным было апісваць сімвалы маскоўскай улады праз лексічныя формы ўласнай і дамінуючай у яго асяроддзі моўнай традыцыі. Гэта сведчыць аб высокім узроўні моўнай рэфлексіі і імкненні Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага да дакладнасці ў перадачы чужога дзяржаўнага дыскурсу.

У сваю чаргу, ужыванне **столица** ў адным з лістоў – гэта яскравы прыклад выкарыстання грамадска-палітычнай лексікі ў рытарычных мэтах, напр.: «А иж вжо тепер в нас, слуг государских и вашей панскей вельможности, слух таковой по всей украине ест, иж з ласки божой е(го) к(о)р(олевская) м(и)л(ость), наш пан милостивый, щасливе приехавши до тых панств своих государских, ест вжо и коронован и, щасливе на **столицы** своей крулевской заседши, нам пановати рачит, што дай, пане боже, абы вечне з благославлением Божиим нам, верным подданным е(го) к(о)р(олевской) м(и)л(ости), сам и с потомством своим государским в справедливости божей яко пан хрестиянский фортуне кролёвал, нас бронил, миловал и шановал» (Л 3). Тут Ф. С. Кміта-Чарнабыльскі паведамляе аб каранаванні Генрыха III Валуа як аб завершаным акце легітымацыі ўлады і свядома ўжывае слова **столица**, каб падкрэсліць як урачыстасць падзеі, так і боскую прыроду манаршай годнасці, што адпавядала агульнай ідэалагеме каралеўскай улады, якая існавала ў палітычнай традыцыі і народных уяўленнях Рэчы Паспалітай (і ўсіх суседніх хрысціянскіх дзяржаў, у тым ліку і Маскоўскага царства [12]).

10. Назвы форм калектыўнага прыняцця рашэнняў (2,3%). У складзе лексічна-тэматычнай падгрупы словы, якія называюць разнастайныя формы калектыўнага прыняцця рашэнняў прадстаўнікамі розных саслоўяў, напр.: **зьездь** ‘сход духоўных ці свецкіх асоб для вырашэння якіх-н. спраў’ (Л 30), **конвокацея** ‘сейм, скліканы напярэдадні выбараў’ (Л 30), **сеймикь** ‘з’езд шляхты або ваяводства’ (Л 19), **соймь** ‘сход, нарада’ (Л 16) і інш. Паказальна, што ў лексічна-тэматычную падгрупу ўвайшлі назвы ўсіх найважнейшых грамадскіх працэдур і палітычных інстытутаў, дзейнасць якіх вызначала ўнутраную палітыку і ўвогуле ход падзей і дзяржаўных спраў у Вялікім Княстве Літоўскім і Каралеўстве Польскім у другой палове XVI ст.

11. Назвы легітымных форм каралеўскай улады (1,1%). Лексічна-тэматычная група ўключае словы, якія абазначаюць ключавыя інстытуцыянальны акт каралеўскай улады і яе актуальны стан, напр.: **корунацея / корунация** ‘каранаванне’ (Л 2), **панованне / пановане** ‘уладарства’ (Л 8) і інш. Наяўнасць гэтых слоў характарызуе Ф. С. Кміту-Чарнабыльскага як чалавека свайго часу, для якога найважнейшую ролю ў дзяржаве адыгрывала легітымнасць і працягласць каралеўскага ўладарства.

Грамадска-палітычная лексіка ў «Лістах» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага не толькі даволі рэпрэзентатыўна адлюстроўвае гэту лексічна-тэматычную групу ў старабеларускай мове другой паловы XVI ст., але і паказвае на вытокі развіцця лексікі грамадска-палітычнага зместу ў межах сацыякультурнай прасторы сучаснай беларускай літаратурнай мовы [13].

Заклучэнне. Даследаванне паказала, што субстантыўная грамадска-палітычная лексіка складае 32,7% ад агульнага фонду назоўнікаў у складзе «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага і адыгрывае значную ролю ў яго моўнай карціне свету (утварае яе ядро). Грамадска-палітычная лексіка як адна з найбольш аб’ёмных, змястоўна насычаных і дыферэнцаваных тэматычных груп адлюстроўвае геапалітычную рэчаіснасць, сутнасць, структуру і іерархію ўлады, інстытуты дзяржаўнага кіравання ў другой палове XVI ст.

Субстантыўная грамадска-палітычная лексіка, якая выкарыстоўваецца ў «Лістах», размяжоўваецца на 11 лексічна-тэматычных падгруп: 1) назвы аспектаў і рэалій службовай дзейнасці; 2) назвы палітычна- і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак; 3) назвы асоб па сацыяльным становішчы; 4) назвы асоб па службовых абавязках; 5) назвы аспектаў і рэалій знешнепалітычнай дзейнасці; 6) назвы асоб па этнічнай прыналежнасці; 7) назвы асоб па адміністрацыйных пасадах; 8) назвы асоб па месцы жыхарства; 9) назвы сімвалаў і атрыбутаў улады; 10) назвы форм калектыўнага прыняцця рашэнняў; 11) назвы легітымных форм каралеўскай улады.

Субстантыўнай грамадска-палітычнай лексіцы ўласціва, па-першае, індывідуальна-аўтарская стылістычная дыферэнцыяцыя лексем, па-другое, выкарыстанне русізмаў, па-трэцяе, лексічныя інавацыі. Гэтая лексіка выконвае не толькі інфармацыйную, але і экспрэсіўную

функцыю, дазваляе Ф. С. Кміту-Чарнабыльскаму не толькі адэкватна інфармаваць аб з’явах тагачаснай палітычнай рэчаіснасці, але і даваць сваю ацэнку сацыяльным, палітычным і ваенным падзеям.

Субстантыўная грамадска-палітычная лексіка з’яўляецца ў «Лістах» даволі эфектыўным моўным сродкам рытарычнага ўздзеяння, выкарыстоўваецца для легітымацыі ўлады і крытыкі яе злоўжыванняў, з’яўляецца важным інструментам вербалізацыі светапогляду Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага як гістарычнай асобы і аўтара «Лістоў».

Перспектыўным у далейшым з’яўляецца вылучэнне, дыферэнцыяцыя, сістэматызацыя і апісанне іншых лексічна-тэматычных груп субстантыўных адзінак у «Лістах» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага, іх лексікаграфічная фіксацыя [14], устанаўленне іх месца, ролі і функцый, моўна-стылістычных асаблівасцей і спецыфікі выкарыстання ў якасці рытарычнага сродку ў лексічным складзе мове помніка.

Спіс літаратуры

1. Мацкевіч Ю. Ф. Літоўскі статут як помнік беларускай літаратурнай мовы XV– пачатку XVI ст.: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. Мінск, 1946. 232 с.
2. Закар’ян М. М. Словарный состав Литовского статута 1588 года: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. М., 1955. 14 с.
3. Новік М. А. Лексіка статута Вялікага Княства Літоўскага (1588): дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. Мінск, 2003. 200 с.
4. Паляшчук Н. В. Мова “Трыбунала” (1586): дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. Мінск, 1999. 198 с.
5. Лексіка старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы XIV– сярэдзіны XVI ст. / І. У. Будзько [і інш]. Мінск: Бел. навука, 2016. 558 с.
6. Будзько И. В. Исследование тематических групп лексики старобелорусского языка: опыт и перспективы // Современное развитие славянской лексикологии и лексикографии / отв. ред. М. И. Чернышева. М.: Институт русского языка имени В. В. Виноградова РАН, 2022. С. 61–96.
7. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці / склаў А. Ф. Коршунаў. Мінск: Навука і тэхніка, 1975. 248 с.
8. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. А. І. Жураўскага, А. М. Булькі. Мінск: Навука і тэхніка: Бел. навука, 1982–2017. Вып. 1–37.
9. Словарь русского языка XI–XVII вв. / редкол.: С. Г. Бархударов (отв. ред.) [и др.]. М.: Наука, 1975–2019. Вып. 1–31.
10. Крапивин П. Ф. Словарный состав «Отписов» Филона Кмиты Чернобыльского: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.03. Минск, 1954. 520 с.
11. Лаврентьев А. В. Московитская корона в казне польских королей XVII–XVIII вв. (о происхождении и судьбе инсигнии) // Slověne = Словене. 2018. № 1. С. 94–114.
12. Иванов Е. Е., Маслова В. А., Мокиенко В. М. Наследие Библии в языках и культурах народов России и Беларуси. М.: РУДН, 2022. 406 с.
13. Иванова С. Ф., Иваноў Я. Я., Мячкоўская Н. Б. Сацыякультурная прастора мовы. Мінск: Веды, 1998. 112 с.
14. Руклянскі Д. А. Слоўнік мовы «Лістоў» Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага: у 2 т. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2024. Т. 1. 459 с.

References

1. Matskevich Yu. F. *Litouski statut yak pomnik belaruskay litaraturnay movy XV– pachatku XVI st. Dysertatsyya kandydata filalagichnykh navuk* [The Lithuanian Statute as a monument of the Russian Literary Language of the XV– early XVI century. Dissertation PhD (Philology)]. Minsk, 1946. 232 p. (In Belarusian).

2. Zakar'yan M. M. *Slovarnyy sostav Litovskogo statuta 1588 goda. Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk* [Vocabulary of the Lithuanian Statute of 1588. Abstract of thesis PhD (Philology)]. Moscow, 1955. 14 p. (In Russian).
3. Novik M. A. *Leksika statuta Vyalikaga Knyastva Litouskaga (1588). Dysertatsyya kandydata filalagichnykh navuk* [Vocabulary of the Statute of the Grand Duchy of Lithuania (1588). Dissertation PhD (Philology)]. Minsk, 2003. 200 p. (In Belarusian).
4. Palyashchuk N. V. *Mova "Trybunala" (1586). Dysertatsyya kandydata filalagichnykh navuk* [The language of the "Tribunal" (1586). Dissertation PhD (Philology)]. Minsk, 1999. 198 p. (In Belarusian).
5. Budz'ko I. U., Bulyka A. M., Palyashchuk N. V., Yarmolenka E. V. *Leksika starabelaruskay litaraturna-pis'movay movy XIV–syaredziny XVI st.* [Vocabulary of the Old Belarusian literary and written language of the 14th–mid-16th centuries]. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2016. 558 p. (In Belarusian).
6. Budz'ko I. V. The research of thematic vocabulary groups of Old Belarusian language: experience and prospects. *Sovremennoye razvitiye slavyanskoy leksikologii i leksikografii* [Contemporary development of Slavic lexicology and lexicography] / ed. by M. I. Chernysheva. Moscow, Institut russkogo yazyka imeni V. V. Vinogradova RAN Publ., 2022, pp. 61–96 (In Russian).
7. *Pomniki starazhytnay belaruskay pis'mennastsy* [Monuments of ancient Belarusian writing] / comp. by A. F. Korshunov. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1975. 248 p. (In Belarusian).
8. *Gistarychny slounik belaruskay movy* [Historical Dictionary of the Belarusian Language] / ed. by A. I. Zhuravskiy, A. N. Bulyka. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., Belaruskaya navuka Publ., 1982–2017, vol. 1–37 (In Belarusian).
9. *Slovar' russkogo yazyka XI–XVII vv.* [Dictionary of the Russian language of the XI–XVII centuries] / ed. by S. G. Barkhudarov. Moscow, Nauka Publ., 1975–2019, vol. 1–31 (In Russian).
10. Krapivin P. F. *Slovarnyy sostav "Otpisov" Filona Kmity-Chernobyl'skogo. Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk* [Vocabulary composition of the "Letters" by Filon Kmita-Chernobylsky. Dissertation PhD (Philology)]. Minsk, 1954. 520 p. (In Russian).
11. Lavrent'ev A. V. The Muscovite crown in the treasury of the Polish kings of the XVII–XVIII centuries (about the origin and fate of the insignia). *Slovene* [The Slavs], 2018, no. 1, pp. 94–114 (In Russian).
12. Ivanov E. E., Maslova V. A., Mokienko V. M. *Naslediye Biblii v yazykah i kul'turakh narodov Rossii i Belarusi* [The heritage of the Bible in the language and culture of Russia and Belarus]. Moscow, RUDN Publ., 2022. 406 p. (In Russian).
13. Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya., Myachkouskaya N. B. *Satsyyakul'turnaya prastora movy* [Sociocultural space of language]. Minsk, Vedy Publ., 1998. 112 p. (In Belarusian).
14. Ruklyansky D. A. *Slounik movy "Listou" F. S. Kmity-Charnabyl'skaga* [Dictionary of the "Letters" language by F. S. Kmita-Chernobylsky]. Mogilev, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2024, vol. 1. 459 p. (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Руклянскі Дзмітрый Аляксандравіч – старшы выкладчык кафедры тэорыі і метадыкі пачатковай адукацыі. Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова (вул. Касманаўтаў, 1, 212022, г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь). E-mail: ruklyanskij@bk.ru. SPIN-код: 2732-3554. ORCID: 0000-0002-2965-0731. ResearcherID: PMG-7749-2026.

Information about the author

Ruklyansky Dmitriy Aleksandrovich – Senior Lecturer, the Department of Theory and Methodology of Primary Education. Mogilev State A. Kuleshov University (1 Kosmonavtov str., 212022, Mogilev, Republic of Belarus). E-mail: ruklyanskij@bk.ru. SPIN code: 2732-3554. ORCID: 0000-0002-2965-0731. ResearcherID: PMG-7749-2026.

Паступіў 01.12.2025